

Osoby niepełnosprawne na rynku pracy w województwie mazowieckim²

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie sytuacji osób niepełnosprawnych na rynku pracy, poznanie motywów podejmowania pracy, jak również barier ograniczających zatrudnienie. W artykule wykorzystano dane wtórne z GUS oraz dane pierwotne z badania własnego. Respondentami były osoby z orzeczonym stopniem niepełnosprawności w wieku produkcyjnym zamieszkałe na obszarze województwa mazowieckiego. Analizy dokonano za pomocą podstawowych mierników rynku pracy i modelu ekonometrycznego. Wyniki przedstawiono w postaci tabelarycznej i wykresów. Do najważniejszych wniosków należy ten, że główną barierą niepodejmowania pracy przez osoby niepełnosprawne jest słaby stan zdrowia. Ważny jest też fakt obawy utraty świadczenia rentowego bądź świadczenia z pomocy społecznej. Osoby pobierające takie świadczenia mają mniejsze szanse na podjęcie zatrudnienia.

Słowa kluczowe:

osoby niepełnosprawne, rynek pracy, województwo mazowieckie, zatrudnienie, aktywność zawodowa, bariery i ograniczenia w podejmowaniu pracy

¹ Autorka, obecnie pracownik Wydziału Ekonomicznego Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, jest Laureatką XVII Edycji organizowanego przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych Ogólnopolskiego Konkursu „Otwarte drzwi” na najlepsze prace magisterskie i doktorskie, których tematem badawczym jest zjawisko niepełnosprawności w wymiarze zdrowotnym, zawodowym lub społecznym – 2020 r. Jej praca doktorska zatytułowana „Aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych w województwie mazowieckim”, napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Janiny Sawickiej (Promotor pracy) w Mazowieckiej Uczelni Publicznej w Płocku oraz dr hab. Niny Drejerskiej (Promotor pomocniczy) w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, otrzymała I wyróżnienie w kategorii prac doktorskich. Aktualnie Autorka prowadzi badania w obszarze aktywności zawodowej na rynku pracy różnych grup społecznych, uwzględniając zachodzące zmiany w gospodarce przyczyniające się do rozwoju różnorodnych form świadczenia pracy, np. praca zdalna. W szczególności zwraca uwagę na możliwość zaktywizowania osób biernych zawodowo i bezrobotnych [przyj. red.].

² Autorski artykuł naukowy napisany na podstawie pracy doktorskiej nagrodzonej w 2020 roku w XVII edycji organizowanego przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych Ogólnopolskiego Konkursu na najlepsze prace magisterskie i doktorskie poświęcone problematyce niepełnosprawności „Otwarte drzwi”. Praca doktorska, I wyróżnienie w kategorii prac doktorskich; tytuł pracy: „Aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych w województwie mazowieckim”; Autor pracy: Paulina Stolarczyk, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie; Promotor pracy: prof. dr hab. Janina Sawicka, Mazowiecka Uczelnia Publiczna w Płocku; Promotor pomocniczy: dr hab. Nina Drejerska, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie [przyj. red.].

People with Disabilities on the Labour Market in the Mazowieckie Voivodship

Summary

The aim of the article is to present the situation of people with disabilities on the labour market and to learn about their motives for taking up a job as well as barriers limiting employment. The article is based on the secondary data from the Central Statistical Office and primary data from the author's own research. The respondents include people of working age with a certified degree of disability and living in the Mazowieckie voivodship. The analysis was made using the basic measures of the labour market and the econometric model. The results are presented in the form of tables and graphs. The most important conclusions include the fact that the main barrier to not taking up work by disabled people is their poor health. It is also important that they are afraid of losing their disability or social assistance benefits. People receiving such benefits are less likely to be employed.

Keywords:

disabled people, labour market, Mazowieckie voivodship, employment, professional activity, barriers and limitations in taking up a job

Wprowadzenie

Obecny rynek pracy preferuje osoby szybko dostosowujące się do zmian zachodzących w gospodarce. Nie tylko wiedza, doświadczenie i posiadane umiejętności są cechami, które powinien posiadać potencjalny pracownik. Osoby, które charakteryzują się dużą samodzielnością, niezależnością, umiejętnością radzenia sobie w sytuacjach problemowych i wykonywaniem pracy pod presją czasu są bardziej pożądanymi pracownikami. Sytuacja osób niepełnosprawnych jest zmienna i zależna od rozwoju społeczno-gospodarczego terytorium, na którym zamieszkują i funkcjonują w życiu społecznym oraz zawodowym. Podejście stereotypowe, odnoszące się do osób niesprawnych, które funkcjonuje w społeczeństwie, powoduje między innymi trudności ze znalezieniem zatrudnienia i otrzymaniem odpowiednich dochodów³. Taki stosunek do osób z niepełnosprawnością przyczynia się do dyskryminacji tej grupy społecznej oraz pogorszenia ich jakości życia.

Populacja niepełnosprawnych należy do grupy osób będącej w szczególnej sytuacji na rynku pracy⁴. Zagadnieniem problemowym jest wysoki poziom bezrobocia i niska aktywność zawodowa w tej grupie. Praca jest bardzo ważna dla każdego człowieka, umożliwia zaspokojenie potrzeb. Aktywizacja zawodowa i społeczna osób z niepełnosprawnościami stanowi duże wyzwanie dla polityki rynku pracy i polityki

³ S. Bedyńska, P. Rycielski, *Kim jestem? Przeciwdziałanie stereotypizacji i stygmatyzacji osób z ograniczeniami sprawności*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, 2010, s. 7

⁴ Ustawa z dn. 20.04.2004 o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, Dz. U. 2015, poz. 149, art. 49

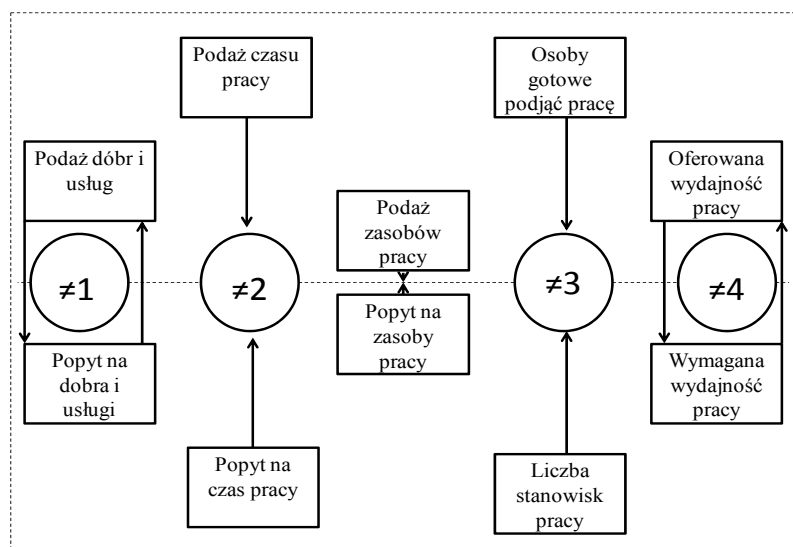
społecznej. Określenie sytuacji osób niepełnosprawnych na rynku pracy oraz właściwa identyfikacja jej przyczyn jest potrzebna, aby skutecznie kreować politykę państwa wobec niepełnosprawnych.

Na rynku pracy powstaje nierównowaga, niezależnie od tego, czy jest to rynek pracy jakiejś określonej grupy społecznej, np. osób niepełnosprawnych, czy też dotyczy on całego społeczeństwa. Może ona prowadzić do negatywnego zjawiska, jakim jest bezrobocie. Nierównowagę na rynku pracy można przedstawić za pomocą czterech stref (rysunek 1)⁵.

Pierwsza z nich jest to strefa występowania nierównowagi na rynku dóbr i usług, który prowadzi do wzrostu lub spadku cen.

Druga strefa powiązana jest z zasobem czasu pracy. Występuje ona wtedy, gdy istnieje niezgodność między ilością czasu dyspozycyjnego pracownika a zapotrzebowaniem zgłaszanym na ten zasób przez przedsiębiorstwo. W takim przypadku następuje skrócenie lub wydłużenie opisanego czasu pracy, a także zmiana organizacji pracy.

Rysunek 1. Strefy powstawania nierównowagi na rynku pracy

≠ - oznacza brak równowagi pomiędzy obszarami

Źródło: opracowanie własne na podstawie A. Francik, A. Poczrowski, *Wybrane problemy zatrudnienia i rynku pracy*, Kraków, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, 1993, s. 41

Nierównowaga pomiędzy liczbą oferowanych wakatów przez pracodawców a li-

⁵ A. Francik, A. Poczrowski, *Wybrane problemy zatrudnienia i rynku pracy*, Kraków, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, 1993, s. 40–42

czebnością osób, które mogą i chcą podjąć pracę jest najczęstszą przyczyną bezrobocia – jest to strefa trzecia. Do nierównowagi doprowadza zarówno sytuacja, w której ma miejsce nadpodaż pracy, jak i niedobór pracowników. Podmioty na rynku pracy mogą podejmować działania w celu zmniejszenia niekorzystnych skutków, jakie wystąpiły w wyniku tych wydarzeń. Pożądaną zmianą może być stworzenie nowych stanowisk pracy, bądź zmiana przepisów prawnych dotyczących czasu pracy.

Czwartą strefą nierównowagi występującej na rynku pracy jest różnica pomiędzy oferowaną i pożądaną wydajnością pracy oraz dochodami otrzymywanymi za wykonanie pracy. Pracownicy nie uzyskują możliwej wydajności pracy oraz związanego z nią określonego wynagrodzenia. W celu złagodzenia skutków nierównowagi wprowadza się działania motywacyjne i racjonalizacyjne (dotyczące organizacji i wyposażenia technicznego)⁶.

Wszystkie wymienione powyżej sytuacje nierównowagi pracy mogą się zmieniać pod wpływem różnych działań ze strony pracowników, pracodawców oraz działań prowadzonych w ramach polityki zatrudnienia. Realizując politykę zatrudnienia, należy mieć na uwadze współzależności między powstającymi na tym rynku problemami z uwzględnieniem aspektów sektorowych, przestrzennych, czasowych, zawodowych.

Rozwinięcie

Badania obejmowały lata 2011–2020. Analizy zostały przeprowadzone na podstawie danych wtórnych i pierwotnych. Dane wtórne pochodziły z Głównego Urzędu Statystycznego Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (MRPiPS). Mikro-dane zostały zebrane za pomocą kwestionariusza ankiety, który za pośrednictwem Internetu, instytucji publicznych oraz organizacji pozarządowych został skierowany do osób z niepełnosprawnością zamieszkujących województwo mazowieckie, które posiadały orzeczenie o niepełnosprawności wydane przez odpowiedni organ. Dobór próby do badania był celowy. Zebrano 341 wypełnionych kwestionariuszy ankiet, z czego 40 odrzucono z przyczyny niekompletności. W sumie 301 ankiet zostało przyjętych do analizy.

Kwestionariusz składał się z 30 pytań, które obejmowały zagadnienia dotyczące bezrobocia, barier, na które napotykają osoby niepełnosprawne i zatrudnienia. W kwestionariuszu umieszczone zostały pytania dotyczące aktywnego poszukiwania pracy oraz możliwości uzyskania pomocy od instytucji. Ostatnim elementem ankiety była metryczka, która zawierała m.in. płeć, miejsce zamieszkanie, wykształcenie oraz zagadnienia finansowe. Kwestią wrażliwą dla respondentów były pytania związane z niepełnosprawnością. Odnosiły się one do charakteru (rodzaju) oraz przyczyny niepełnosprawności, a także stopnia niepełnosprawności i terminu jej orzeczenia.

⁶ A. Francik, A. Poczrowski, *Wybrane problemy zatrudnienia i rynku pracy*, Kraków, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, 1993, s. 40–42

Na podstawie danych wtórnych została omówiona aktywność ekonomiczna ludności. Jest ona najczęściej przedstawiana poprzez następujące mierniki⁷:

- współczynnik aktywności zawodowej (*activity rate*): $AR = \frac{W+U}{T} * 100\% = \frac{A}{T} * 100\%$;
- wskaźnik zatrudnienia (*employment rate*): $ER = \frac{W}{T} * 100\%$;
- wskaźnik bierności zawodowej (*economically inactive*): $EI = \frac{I}{T} * 100\%$;
- stopa bezrobocia (*unemployment rate*): $UR = \frac{U}{T} * 100\%$,

gdzie: A – liczba osób aktywnych zawodowo, W – liczba pracujących, U – liczba bezrobotnych, I – liczba biernych zawodowo, T – liczba ludności w wieku 15 lat i więcej.

Tabela 1. Aktywność zawodowa osób w latach 2011–2020 [w %]

Rok	Osoby niepełnosprawne prawnie w wieku 16 lat i więcej			Osoby sprawne w wieku 15 lat i więcej		
	Współczynnik aktywności zawodowej	Wskaźnik zatrudnienia	Stopa bezrobocia	Współczynnik aktywności zawodowej	Wskaźnik zatrudnienia	Stopa bezrobocia
2011	17,0	14,5	14,6	60,2	54,5	9,5
2012	17,4	14,7	15,5	60,5	54,5	9,9
2013	17,3	14,4	16,9	60,6	54,4	10,1
2014	17,4	14,8	14,8	60,8	55,5	8,8
2015	16,5	14,5	12,3	60,8	56,3	7,3
2016	16,3	14,6	10,9	60,9	57,2	6,0
2017	17,6	16,1	8,4	60,8	57,9	4,8
2018	17,3	16,2	6,5	60,7	58,4	3,8
2019	17,1	16,0	6,5	60,6	58,6	3,2
2020	17,5	16,7	4,7	60,4	58,5	3,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BAEL

W tabeli 1 zostały przedstawione wartości podstawowych mierników rynku pracy, tj. współczynnik aktywności zawodowej, wskaźnik zatrudnienia i stopa bezrobocia w dwóch zbiorowościach wśród osób niepełnosprawnych i sprawnych. Współczynnik aktywności zawodowej w analizowanych latach w grupie osób niepełnosprawnych oscylował w granicach 17%, natomiast u osób sprawnych był on ponad 3 razy wyższy, stanowił ponad 60%. Wskaźnik zatrudnienia również jest o wiele większy w grupie osób sprawnych i stanowił w 2020 roku 58,5%, natomiast zatrudnienie w drugiej grupie w tym samym roku wyniosło 17,5%. Stopa bezrobocia w obydwóch zbiorowościach w analizowanych latach zmniejszała się i w 2020 roku osiągnęła 4,7% oraz 3,1%. Z dokonanej analizy podstawowych mierników zaobserwowano znaczące róż-

⁷ P. Ulman (red.), *Statystyka pracy. Wybrane zagadnienia*, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, 2015, s. 63

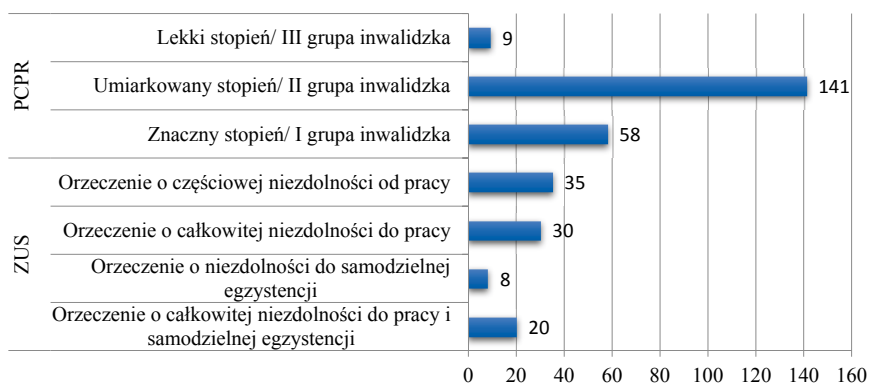
nice pomiędzy badanymi grupami. W trudniejszej sytuacji na rynku pracy są osoby niepełnosprawne, gdyż wskaźnik zatrudnienia i współczynnik aktywności zawodowej są o wiele niższe niż wśród osób ogółem. Świadczyć to może m.in. o mniejszej aktywności na rynku pracy i w życiu społecznym.

Oprócz danych wtórnych przedstawiono dane pozyskane z badania własnego przedstawiające jednostkowe dane osób z niepełnosprawnością (rysunek 2). W badanej grupie byli: 154 kobiety i 147 mężczyzn w przedziale wiekowym 18–64 lat. Zebrano dane z 24 powiatów województwa mazowieckiego. Największą liczebność stanowiły osoby z powiatów: makowskiego (58), legionowskiego i plockiego (po 37), warszawskiego (35), pułtuskiego (33) i mławskiego (26).

Większość (44,9%) respondentów zamieszkiwała na obszarach wiejskich, 54% stanowiły kobiety, a 46% mężczyźni. W miastach powyżej 20 tys. mieszkańców mieszkało 29,9%, w tym 53% mężczyzn i 47% kobiet. Najmniej ankietowanych pochodziło z małych miast, od 11–20 tys. mieszkańców (6%) oraz 5–10 tys. mieszkańców (5%). Wśród ankietowanych nie było osób, które legitymowały się orzeczeniem wydanym przez lekarza orzecznika KRUS. Większość badanych (69%) posiadała orzeczenie o niepełnosprawności wydane przez powiatowe/miejskie zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności (PCPR), natomiast pozostałe 31% ankietowanych uzyskało orzeczenie poświadczane przez lekarza orzecznika ZUS (ZUS). Szczegółowe zestawienie struktury orzeczeń zostało przedstawione na rysunku 1.

Prawie połowa (49,4%) kobiet posiadała umiarkowany stopień bądź II grupę inwalidzką. W populacji mężczyzn udział II grupy inwalidzkiej był dominujący – 44,2%. Prawie 1/4 mężczyzn deklarowała znaczny stopień niepełnosprawności. Większość osób posiadała orzeczenie przyznane bezterminowo (64,5%), zaś pozostali otrzymali orzeczenie o niepełnosprawności na 2–3 lata lub 5 lat. Dwie osoby miały orzeczenie przyznane na 10 i 11 lat.

Rysunek 2. Struktura orzeczeń w badanej próbie

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych

Wśród osób mieszkających na wsi dominowały osoby z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności (II grupa inwalidzka) i stanowiły one 46,8%. Kolejną pod względem liczebności grupą byli respondenci ze znacznym stopniem niepełnosprawności – 58 osób (19,3%). Na obszarach wiejskich i miejskich, niezależnie od wielkości danego miasta, najwięcej osób było ze stopniem umiarkowanym niepełnosprawności. W miastach liczących nie więcej niż 5 tys. mieszkańców około 21% badanej próby posiadało orzeczenie o częściowej niezdolności od pracy wystawione przez ZUS. W całej badanej próbie najmniej ankietowanych legitymowało się orzeczeniem o niezdolności do samodzielnej egzystencji (niecałe 3%). Wśród nich przeważali mieszkańcy miast o wielkość od 5 do 10 tys. mieszkańców (6,7%). Prawie tyle samo badanych osób miało lekki stopień niepełnosprawności – III grupę inwalidzką (3%). Wśród ankietowanych z miast małych (do 5 tys. mieszkańców i od 5 do 10 tys. mieszkańców) nie było osób o lekkim stopniu niepełnosprawności.

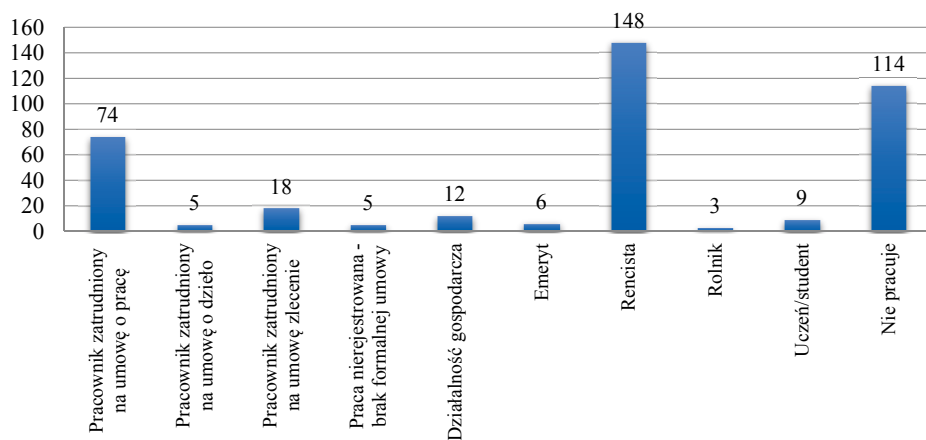
Ważnym zagadnieniem jest rodzaj niepełnosprawności. Dominowały osoby z niepełnosprawnością intelektualną (26,4%) oraz niepełnosprawne ruchowo (26,2%). Ponadto w badanej próbie znaczny udział miały też osoby dotknięte chorobami neurologicznymi (24,4%).

Zaobserwowano duże zróżnicowanie rodzaju niepełnosprawności ze względu na płeć. Wśród kobiet przeważała niepełnosprawność ruchowa (29,9%), a ponad 27% swoje ograniczenia wiązało z chorobami o podłożu neurologicznym. Wśród mężczyzn najczęstszą niepełnosprawnością była niepełnosprawność intelektualna, m.in. upośledzenie umysłowe i choroby psychiczne (29%). Następną w kolejności była niepełnosprawność ruchowa: 22,4%, niewiele mniej było mężczyzn z problemami neurologicznymi: 21,4%. Najmniej wśród kobiet, jak również i u mężczyzn, było chorób związanych z układami wewnętrznymi, np. oddechowym, pokarmowym. Na obszarach wiejskich 26,9% osób miało niepełnosprawność ruchową, intelektualną posiadało 25,3% oraz niepełnosprawność związaną z chorobami neurologicznymi – 24,7%. Natomiast w miastach powyżej 20 tys. mieszkańców przeważały osoby, których niepełnosprawność była skutkiem choroby neurologicznej. Ograniczenia związane z układem ruchu były przyczyną niepełnosprawności 30% ankietowanych, a upośledzenie umysłowe 24,6%. Na terenach tych występował duży udział osób z niepełnosprawnością związaną z narządami wzroku, słuchu i mowy; cierpiący z tego powodu ankietowani stanowili 16,9% badanych.

Respondenci, określając swój status na rynku pracy, mogli dokonywać wyboru wielu kategorii jednocześnie. Wśród ankietowanych przeważały osoby niepracujące, renciści i zatrudnieni na umowę o pracę (rysunek 3). Możliwość wyboru kilku odpowiedzi spowodowała, iż np. renciści mogli również zaznaczyć, że są zatrudnieni lub że nie pracują. Należy wspomnieć, iż renciści mogli pracować, nie tracąc prawa do

tego świadczenia⁸.

Rysunek 3. Status na rynku pracy respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań własnych

Z analizy wynika, że tylko 35,5% ankietowanych pracowało. Spośród pracujących, 93 osoby (86,9%) pracowały na otwartym rynku pracy, zaś 14 osób (13,1%) wykonywało pracę na tzw. rynku chronionym. Niecałe 17% zatrudnionych pracowało na odległość poza miejscem pracy (zdalnie w domu). Pracownicy na otwartym rynku pracy byli zatrudnieni głównie jako nauczyciele, pracownicy biurowi, ochroniarze oraz pracownicy fizyczni.

Najważniejszymi potrzebami w życiu każdego człowieka jest zaspokojenie potrzeb pierwszego rzędu. Tak też wynika z piramidy Masłowa⁹. Kwestie finansowe i potrzeba posiadania środków niezbędnych do pokrycia bieżących wydatków były głównym powodem podejmowaniem pracy. Wykonywanie pracy i otrzymywanie za to wynagrodzenia potwierdzają, że dla osób niepełnosprawnych aspekty ekonomiczne związane z aktywnością zawodową są bardzo ważne¹⁰. Kolejnym czynnikiem motywującym do pracy była potrzeba bezpieczeństwa rozumiana jako stabilność zatrudnienia, a co za tym idzie również stabilność finansowa, pozwalająca na pokrycie kosztów powstałych w wyniku nieprzewidzianych zdarzeń.

⁸ Jeżeli wysokość przychodu z pracy wykonywanej przez rencistę przekroczy 130% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia, wtedy Zakład Ubezpieczeń Społecznych zawiesza wypłacanie świadczenia. W przypadku gdy przychód będzie w granicach 70–130% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia – ZUS zmniejszy kwotę świadczenia, natomiast przychód poniżej 70% – umożliwi otrzymywanie świadczenia w pełnej wysokości.

⁹ A. Masłowa, *Motywacja i osobowość*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009, s. 63–72

¹⁰ Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach europejskiego funduszu społecznego Człowiek najlepsza inwestycja, *Osoba niepełnosprawna aktywnym uczestnikiem życia społecznego i zawodowego*, Rzeszów, 2014 s. 18–19, http://www.rops.rzeszow.pl/dokumenty/badania/5_niepełnosprawni.pdf, [dostęp: 02.04.2019]

W grupie osób niepracujących, tj. 64% wszystkich ankietowanych znalazło się 55% mężczyzn i 45% kobiet. Najwięcej osób niepracujących było na wsi i w mieście do 5 tys. mieszkańców – stanowili oni ponad 70% wszystkich niepracujących. Spośród 194 osób niepracujących aż 61 osób (31%) pozostawało bez pracy dłużej niż 24 miesiące. Nieco krócej, 12–24 miesiące bez pracy pozostawał taki sam odsetek kobiet co mężczyzn, stanowiąc łącznie 7% niepracujących. Badani mężczyźni najczęściej nigdy nie pracowali.

Kwalifikacje i umiejętności oraz wykształcenie są ważnymi czynnikami wpływającymi na aktywność zawodową na rynku pracy. M. Struck-Peregończyk oprócz powyższych atutów kształcenia wymienia jeszcze jeden – jakim jest edukacja stanowiąca element rehabilitacji społecznej¹¹. Wśród respondentów ponad 30% posiadało wykształcenie podstawowe, ponad 26% wyższe, natomiast osoby z wykształceniem zawodowym stanowiły niecałe 19% i średnim niespełna 17%. M. Struck-Peregończyk w swoich badaniach zauważyła, że kobiety z niepełnosprawnością są lepiej wykształcone od mężczyzn¹². Tak też było w badanej próbie: 30,5% kobiet legitymowało się wykształceniem, a w przypadku mężczyzn 22,4%. Populacja pracujących to przeważnie osoby z wyższym wykształceniem: 57%, kolejne to średnie – prawie 21% i zasadnicze zawodowe, które stanowiło 11,2%. Wśród osób z wykształceniem wyższym była duża różnorodność kierunków studiów, które były realizowane przez osoby z niepełnosprawnościami.

W ostatnich latach poprawiła się sytuacja osób niepełnosprawnych pod względem możliwości kształcenia. Istnieje coraz więcej szkół, placówek szkolnych (naukowych) i uczelni przystosowanych w części lub w całości do potrzeb osób niepełnosprawnych. W tym zakresie likwidowane są bariery architektoniczne, szkolona jest kadra nauczycieli, jak również nastąpił wzrost świadomości społeczeństwa w zakresie funkcjonowania osób niepełnosprawnych w życiu społecznym i zawodowym.

Osoba, która poszukuje pracy, niezależnie, czy jest to osoba sprawna, czy niepełnosprawna, przeznaczając swój czas na szukanie pracy oraz na przygotowanie się do rozmowy rekrutacyjnej¹³. Jest wiele czynników, które wpływają na rezultaty poszukiwania pracy: m.in. to starania o uzyskanie pracy, gotowość do przekwalifikowania się oraz gotowość do podjęcia działalności gospodarczej, jak również bariery dotyczące zatrudniania osób niepełnosprawnych¹⁴. Spośród 301 respondentów, 53 osoby wskazały, że aktywnie poszukują zatrudnienia. W tym tylko niespełna 40% było zarejestrowanych w powiatowym urzędzie pracy, a więc więcej osób szukało pracy

¹¹ M. Struck-Peregończyk, *Młode osoby niepełnosprawne na rynku pracy*, Warszawa-Rzeszów, Oficyna Wydawnicza ASPRA, WSliZ, 2015, s. 75

¹² M. Struck-Peregończyk, *Niepełnosprawność, młodość a aktywność zawodowa w świetle badań dotyczących młodych osób niepełnosprawnych w województwie podkarpackim*, Acta Universitatis Lodzensis Flia Sociologica 60, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 2017, s. 94

¹³ Ch. A. Pissarides, *Equilibrium unemployment theory*, MIT Press, Cambridge MA 2000, s. 126

¹⁴ B. Kołaczek, *Bezrobocie osób niepełnosprawnych*, Warszawa, Centrum Naukowo-Badawcze Spółdzielczości Inwalidów, 1994, s. 35–60

niż było zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy.

Najczęstszą metodą poszukiwania pracy był Internet (88% osób niepracujących), kolejną były informacje od znajomych, krewnych o wolnych stanowiskach pracy (49%). Ponad 41% (22 osoby) przeglądało (analizowało) ogłoszenia w prasie, a ponad 37% korzystało z usług powiatowych urzędów pracy. Z pomocy organizacji pozarządowych oraz z bezpośredniego kontaktu z potencjalnym pracodawcą korzystało około 23% ankietowanych. Wyniki badań wykonanych przez G. Ogonowskiego wśród osób niepracujących wskazują, iż kontakty z powiatowymi urzędami pracy były najczęstszym sposobem poszukiwania pracy¹⁵. Natomiast poszukiwanie poprzez znajomych czy rodzinę (kapitał społeczny) było wymieniane jako czwarte w kolejności¹⁶.

Z przeglądu literatury wynika, że najważniejszymi cechami mającymi wpływ na przepływ zasobów na rynku pracy jest: wykształcenie, płeć oraz wiek¹⁷, a także miejsce zamieszkania¹⁸ i mobilność umożliwiająca przemieszczanie się. Na aktywne poszukiwanie pracy oraz czas pozostawania bez zatrudnienia ma znaczenie pobieranie zasiłku dla bezrobotnych lub innego świadczenia z pomocy społecznej. Osoby, które w ogóle nie pracowały, najczęściej były świadczeniobiorcami środków z pomocy społecznej.

Na podstawie zebranych informacji z kwestionariusza ankiety dokonano analizy ekonometrycznej pozwalającej dokonać oceny, jaki wpływ mają pasywne instrumenty rynku pracy oraz świadczenia z pomocy społecznej na poszukiwanie pracy.

W modelu ekonometrycznym przyjęto, że dychotomiczna zmienna objaśniana y_t przyjmuje wartości:

- $y_t=1$, w przypadku, gdy respondent poszukuje aktywnie pracy (35,5% obserwacji w próbie),
- $y_t=0$, w przypadku, gdy respondent nie poszukuje aktywnie pracy (64,5% obserwacji w próbie).

Do modelu włączono trzy zmienne objaśniające oraz wykorzystano łącznie 114 obserwacji. Zmiennymi objaśniającymi były: pobieranie bądź niepobieranie zasiłku z pomocy społecznej; pobieranie bądź niepobieranie renty; posiadanie orzeczenia

¹⁵ A. Smarzewska, J. Żbikowski, A. Siedlecka, *Sytuacja bezrobotnych osób niepełnosprawnych zamieszkałych na obszarach wiejskich*, Humanities and Social Sciences HSS, vol. XVIII, 20 (4/2013) 2013, s. 163

¹⁶ G. Ogonowski, *Sytuacja osób niepełnosprawnych na lokalnym rynku pracy*, Poznań, Instytut Badań i Analiz Smart Research, 2013, s. 15

¹⁷ L. Kucharski, *Cechy ludzi a bezrobocie*, [w:] E. Kwiatkowski (red.), *Przeptywy siły roboczej a efekty aktywnej polityki państwa na rynku pracy w Polsce*, Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1998, s. 66–68; V. Steiner, *Causes of Recurrent Unemployment – An Empirical Analysis*, Empirica, 16, 1989, p. 53–65

¹⁸ L. Kucharski, *Przeptywy siły roboczej w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*, Monografie, Rozprawy, Raporty, Opracowania, Łódź, 2001, s. 75–107; J. Landmesser, *Wykorzystanie metod analizy czasu trwania do badania aktywności ekonomicznej ludności w Polsce*, Rozprawy Naukowe i Monografie – Wydawnictwo SGGW, Warszawa, 2013, s. 156; P. Gregg, B. Petrongolo, *Stock-flow matching and the performance of the labour market*, European Economic Review 49(2005), 1987–2011, p. 1–8

o niepełnosprawności wydane przez ZUS bądź wydane przez PCPR.

Obliczono iloraz szans, który umożliwia dokonanie interpretacji i wyciągnięcie wniosków z przeprowadzonej analizy. Do najważniejszych wniosków należy:

- osoby niepełnosprawne, które pobierają zasiłek z pomocy społecznej mają mniejsze szanse o 80% na podjęcie poszukiwań pracy, w porównaniu z osobami niepobierającymi zasiłku,
- osoby niepełnosprawne pobierające rentę mają mniejsze szanse na podjęcie poszukiwań pracy o około 56% niż osoby osób niepobierające renty.

ZUS wydaje orzeczenie potrzebne do otrzymania świadczenia – renty. Osoby otrzymujące rentę często nie pracują z powodu złego stanu zdrowia bądź też obawy związanej z utratą renty. Natomiast orzeczenie z PCPR jest wydawane do celów pozarentowych, które umożliwia korzystanie z udogodnień i uprawnień przysługujących osobom z niepełnosprawnościami.

Osoby niepełnosprawne napotykają wiele barier, które utrudniają lub uniemożliwiają podjęcie pracy. Z badań własnych wynika, iż główną przyczyną niepodjęcia zatrudnienia jest słaby stan zdrowia; wskazało tak 29% osób. Otoczenie, m.in. niechęć pracodawców do aktywizowania osób z niepełnosprawnością (12%) również stanowi duży problem w zakresie podjęcia pracy. Niesprzyjające środowisko, w którym funkcjonują osoby niepełnosprawne, stereotypowe podejście do osób z różnymi schorzeniami nie sprzyja aktywizacji zawodowej i społecznej. Kolejną barierą zniechęcającą do podjęcia pracy była obawa przed utratą renty bądź zasiłku (10%). Blokują to osoby niepełnosprawne przed aktywnym poszukiwaniem zatrudnienia, bądź też osoby godzą się na nisko płatną pracę, aby nie utracić otrzymywanych środków. Znaczącym problemem był brak informacji o ofertach pracy (10%). Z tym związany jest brak przystosowanych stanowisk pracy dla osób z ograniczeniami i różnorodnymi schorzeniami. Brak akceptacji ze strony społeczeństwa i bariery architektoniczne nie były bardzo istotne dla respondentów. Wśród przyczyn niepodjęcia pracy była również niechęć osób do pracy, oznacza to, że nie wszystkie osoby chcą pracować. Brak chęci i motywacji do podjęcia pracy również przyczynia się do niskiej aktywności zawodowej.

Zakończenie

Przeprowadzona analiza danych wtórnych i pierwotnych pozwoliła zaobserwować, iż aktywność zawodowa osób z niepełnosprawnościami jest na niskim poziomie w porównaniu do ogółu populacji w Polsce. Zjawisko bezrobocia i nierównowaga na rynku pracy to istotne zjawiska, które wpływają na całą gospodarkę. Zauważono kilka kluczowych kwestii, które umożliwiły wyciągnięcie następujących wniosków.

Osoby długotrwale niepracujące, jak również osoby, które nigdy nie pracowały, pobierały zasiłki z pomocy społecznej.

Świadczeniobiorcy zasiłku społecznego lub renty mają mniejsze szanse zarówno

na poszukiwanie, jak i wykonywanie pracy, w porównaniu z osobami nie pobierającymi tych świadczeń.

Największą przyczyną w niepodejmowaniu zatrudnienia, jak również nieposzukiwania pracy barierą, był słaby stan zdrowia. Z tego powodu również osoby nie były zainteresowane prowadzeniem własnej działalności gospodarczej.

Ważnym aspektem, który wpływa na niechęć aktywności na rynku pracy przez osoby niepełnosprawne, jest obawa przed utratą renty. Niedostateczny system prawny oraz niedostosowanie do zachodzących zmian w gospodarce powoduje, iż niektóre osoby niepełnosprawne wolą pobierać renty i nie pracować. Podjęcie przez nie zatrudnienia skutkowało by utratą tego świadczenia. Barierą, utrudniającą podjęcie pracy, było również otoczenie, które nieprzychylnie patrzy na tę grupę społeczną. W środowisku pracodawców osoby z ograniczoną sprawnością oprócz stereotypów, wymieniały nieprzystosowanie stanowiska pracy do ich ograniczeń.

Głównym motywem do podejmowania pracy przez osoby niepełnosprawne były środki finansowe, które miały służyć na pokrycie wydatków. Otrzymywane wynagrodzenie za wykonywaną pracę było w pierwszej kolejności wydatkowane na zaspokojenie podstawowych potrzeb.

Przeważającą metodą poszukiwania pracy wśród osób z niepełnosprawnością, które nie pracowały, był Internet, a także kontakty społeczne. Kapitał społeczny jest istotny ze względu na metody poszukiwania zatrudnienia. Bezpośredni kontakt z potencjalnym pracodawcą oraz relacje ze znajomymi i bliskimi zwiększają możliwości wyjścia z zasobu bezrobocia i podjęcia aktywności zawodowej.

Zaktywizowanie zawodowe i społeczne osób z ograniczoną sprawnością jest to często proces długotrwały. Dobrze skonstruowana aktywizacja powinna wyeliminować większość barier związanych z zatrudnieniem, z którymi mierzy się ta grupa społeczna. Dla polityki zatrudnienia i polityki społecznej jest to duże wyzwanie. Podmioty zainteresowane funkcjonowaniem osób z niepełnosprawnością na bieżąco wspomagają osoby w życiu zawodowym i społecznym. Należy mieć na uwadze, że każda osoba ma inne ograniczenia i jej przystosowanie do życia społecznego i zawodowego wymaga indywidualnego podejścia. Potrzebna jest realizacja działań skutecznie aktywizujących tę grupę, aby przez podjęcie pracy i poprzez inne aktywności mogły poprawić swoją sytuację społeczną i zawodową, a tym samym jakość życia.

Bibliografia

Bedyńska S., Rycielski P., *Kim jestem? Przeciwdziałanie stereotypizacji i stygmatyzacji osób z ograniczeniami sprawności*, Warszawa, Wydawnictwo naukowe SCHOLAR, 2010

Francik A., Poczrowski A., *Wybrane problemy zatrudnienia i rynku pracy*, Kraków, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, 1993

Gregg P., Petrongolo B., *Stock-flow matching and the performance of the labour*

market, *European Economic Review* 49 (2005) 1987–2011

GUS, *Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności 2011–2020*

Kołaćczek B., *Bezrobocie osób niepełnosprawnych*, Centrum Naukowo-Badawcze Spółdzielczości Inwalidów, Warszawa, 1994

Kucharski L., *Cechy ludzi a bezrobocie*, [w:] Kwiatkowski E. (red.), *Przepływy siły roboczej a efekty aktywnej polityki państwa na rynku pracy w Polsce*, Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1998

Kucharski L., *Przepływ siły roboczej w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*, Monografie, Rozprawy, Raporty, Opracowania, Łódź, 2001

Landmesser J., *Wykorzystanie metod analizy czasu trwania do badania aktywności ekonomicznej ludności w Polsce*, Rozprawy Naukowe i Monografie – Wydawnictwo SGGW, Warszawa, 2013

Maslow A., *Motywacja i osobowość*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009

Ogonowski G., *Sytuacja osób niepełnosprawnych na lokalnym rynku pracy*, Poznań, Instytut Badań i Analiz Smart Research, 2013

Pissarides Ch. A., *Equilibrium unemployment theory*, MIT Press, Cambridge MA 2000

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach europejskiego funduszu społecznego Człowiek najlepsza inwestycja, *Osoba niepełnosprawna aktywnym uczestnikiem życia społecznego i zawodowego*, Rzeszów, 2014, http://www.rops.rzeszow.pl/dokumenty/badania/5_niepelnosprawni.pdf, [dostęp: 02.04.2019]

Smarzewska A., Żbikowski J., Siedlecka A., *Sytuacja bezrobotnych osób niepełnosprawnych zamieszkałych na obszarach wiejskich*, *Humanities and Social Sciences HSS*, vol. XVIII, 20 (4/2013) 2013

Struck-Peregończyk M., *Niepełnosprawność, młodość a aktywność zawodowa w świetle badań dotyczących młodych osób niepełnosprawnych w województwie podkarpackim*, *Acta Universitatis Lodziensis Flia Sociologica* 60, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 2017

Steiner V., *Causes of Recurrent Unemployment – An Empirical Analysis*, *Empirica*, 16, 1989

Struck-Peregończyk M., *Młode osoby niepełnosprawne na rynku pracy*, Warszawa-Rzeszów, Oficyna Wydawnicza ASPRA, WSliZ, 2015

Ulman P. (red.), *Statystyka pracy. Wybrane zagadnienia*, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, 2015